

Szenteleky – Híd – Tanyaszínház

Közhelyek és nem közhelyek

Ma itt az lenne a tisztem, hogy Czérna Ágnes fiatal kanizsai esztéta tanyaszínházi almanachját mutassam be, de az utóbbi hetek eseményei azt tudatosították bennem, hogy a feladatot ki kell szélesítenem olyképpen, ahogyan azt a címben is jeleztem. Hogy miért e sorrend? A most frissen megjelent könyv óhatatlanul is eszembe juttatja, hogy mai rendezvényünk névadója, Szenteleky Kornél fiatalon drámaíró is volt, színész is volt, sőt írt olyan vígjátékokat, bohózatokat, jeleneteket, amelyek ma is beleillenek, vagy még pontosabban éppen a Tanyaszínház repertoárjába illenének. Bisztray Gyula *Kalangya*-beli ismertetőjéből tudunk írónk műkedvelői tevékenységéről: „Eleinte vígjátékokat, később egyfelvonásos színműveket rendezett. 1922-ben egy kis bohózatot írt Shymmy-láz címmel, ezt Verbászon adták elő... 1923-ban egy pantomimot írt, a kíséző zenét is ő állította össze, s előadását maga kísérte zongorán. Ilyen irányú tevékenységének legfigyelemreméltóbb emléke Műkedvelők című egyfelvonásosa.” S mindezeket huszonévesen, olyan fiatalon, mint amilyen például a legutóbbi tanyaszínházi bemutató szerzője és színészei. Elképzeltük, milyen lelkesedéssel fogadott volna ő is nem egy tanyaszínházi előadást.

S honnan az idén 75. születésnapját ünneplő – éppen ma Pesten Kisebbségekért Díjban részesülő – *Híd* irodalmi folyóiratunk említése? Mert a *Híd* egykori szerkesztőjeként szinte lelkiismereti kérdésnek tartom, hogy itt, ma ezt a tény megemlítsünk, és örüljünk e kitüntetésnek. Mint a folyóirat múltjáról már többször értekező, ismételten fölötöttem az 1934-ben alapított fiatalok lapjának első évfolyamait, mert motoszkált bennem, hogy a *Híd* már indulásakor is nagy tisztelettel írt Szentelekyről, de ha jól tudom, erről még a monográfiájában sem esik említés. S valóban, az induló friss folyóiratnak a negyedik számában olvashatjuk Tóth Bagi István *Szenteleky Kornél és a fiatalok* című írását.

A szerzőről tudjuk, hogy 1941-ben, harmincévesen tragikusan elhunyt fiatal író volt (egyébként a *Híd* szerkesztőbizottságának első naptól tagja),

akinek ekkorra már, a Kis József és Kovács Sztrikó Zoltán alapította *Őrtűz* című rövid életű ifjúsági folyóiratban voltak próbálkozásai, majd *A Mi Irodalmunkban* Szenteleky szerkesztőként novelláit is hozta, sőt, az ugyancsak akkor induló Herceg Jánossal és Dudás Kálmánnal együtt emlegette, meg is jegyezve: „...azon a csapáson indultak el, amelyet én jelöltem meg”.

Nos, ez a bizonyos Tóth Bagi István látóköreinkbe akkor került, amikor 1994-ben a *Híd*-ban hasonló kiadásban megjelentettük a Szirmai Károly szerkesztette 1935. évi *Kalangya* 6. számát, amely a magyarság sorskérdéseivel foglalkozott, s emiatt a hatóság betiltotta. Ebben a számban Tóth Bagi – s ezt vette át Kalapis Zoltán *Életrajzi kalauzába* – a *Szervezőkre várva!* című írásában, talán a mai állapotokra is érvényesen írja többek között: „A vajdasági magyarság a teljes szervezetlenség, széttagotság állapotában él”, de „a politika csak arra legyen jó, hogy általa is segítsünk érvényre juttatni a magyarságnak a gazdasági és kulturális fejlődésére való jogát”.

Már csak igen röviden, Kalapis kikutatta Tóth Bagi István életrajzát is, amelyből megtudhatjuk, hogy Csantavéren született 1911-ben, hogy a *Reggeli Újságnál* töltött el öt évet, s haditudósítóként már 1941. április elején ott volt Belgrád bombázásánál, hogy hazafelé jövet, április 13-án Karlócán rekedt, majd csónakkal megkísérelve átkelni a Dunán, hogy elérje még az aznapi újvidéki lapzártát, két útitársával géppisztolysorozatba kerülve veszítse életét. (A krónikás azt is tudni véli, hogy egy bizonyos Vadász Béla újvidéki kereskedővel és Vámos Béla zentai egyetemi hallgatóval együtt.)

Ez a Tóth Bagi István írja: „A jugoszláviai magyar irodalom és az egész magyar kisebbség fájó kegyelettel ülte meg augusztus 20-án Szenteleky Kornél halálának első évfordulóját. Ma már tisztán, a maga teljes nagyságában láthatjuk és értékelhetjük Szenteleky Kornél kultúrmunkáját, amelynek eredményét még hosszú ideig érzi és élvezi a kultúrában szükkölködő vajdasági televényföld...”, majd hozzáteszi: „Az ifjúságtól várta a merész lendületet és a kezdeményezést... Volt oka aggodalomra is, mert a jugoszláviai magyar ifjúság jó része már nem járt magyar iskolákat, és nem ismerte a magyar helyesírást sem, arról nem is beszélve, hogy a magyar irodalomról és művészetről csak homályos sejtése volt. Ezt az ifjúságot ösztökélte Szenteleky arra, hogy ismerje meg a saját kultúrája kiváló értékeit, szívja magába a magyar irodalom és kultúra nemes hagyományait és az abba rejlő nagy erő segítségével fogjon a kultúra továbbfejlesztéséhez, a jobb és boldogabb emberi életfeltételek megteremtéséhez.”

Nem vitás, ma már patetikusan hangzanak e mondatok, de gondoljunk az akkori idők királyi diktatúrájára, az iskolatörvényekre, a névelemzésre..., nagyon is merész bátor kiállásra vall.

S mit mond végezetül e mára már szinte elfeledett utód: „Bátor gondolkodást és bátor hitvallást követelt Szenteleky, aki teljesen átérezte és hirdette azt, hogy a sors küzdő szerepet szánt nekünk, amelyben szükség van a bátor kiállásra és elveink szabad vállalására. Nem oktalan vakmerőséget követelt, hanem őszinte férfias önismeretet és véleménynyilvánítást.”

Még egy percre Szentelekynél maradva. A *Híd* 1935. évi második számában *A délszláviai magyar irodalom új korszaka* írásában immár Heinz Vilmos írja: „Szenteleky Kornél... olyan programot hagyott vissza..., (amely) azt hirdeti: szeressük azt, ami a miénk.” S végső konklúziója: „Akarjunk egyszer erősen önmagunkba pillantani, legyünk erősek, legyünk bátrak, legyünk egyszer igaz emberek!”

Szenteleky programja, nem vitás. S nem ezt követte, cselekedte főnállásának 75 éve alatt a *Híd* is, irányadóival: Lévay Endrével és Mayer Ottmárral, majd (Keck Zsigmond nevét zárójelbe helyezve) Majtényi Mihálytól, Herceg Jánoson, Pap Józsefen és Ács Károlyon keresztül egészen Bori Imréig (hogy az élőket ne említsem).

Milyen szerepet is töltött be a hetvenöt év alatt a *Híd* folyóirat? Mindezekelőtt a kiteljesedés lehetőségét adta meg immáron több nemzedéknek. A régi nagy öregeinket nehéz is volna felsorolni, de csak a saját nemzedékemből: – ideértve a mellettem elnöklő, jóval fiatalabb Toldi Évát is – Böndör Pál, Thomka Beáta, Tari István, Hódi Sándor, Szombathy Bálint, Sebők Zoltán, Harkai Vass Éva, Apró István, Szathmári István, Majoros Sándor, a mai főszerkesztő Faragó Kornélia... (elnézést a kihagyottakért), gyakorlatilag mindannyian a *Híd*-ban és kiadójában teljesíthették ki irodalmi ambícióinkat.

Elsősorban a *Symposion* dicsősége: Bányai, Koncz, Domonkos, Tolnai, Fehér Kálmán, Gion, Végel, Gerold, Utasi, Bosnyák, Várady, Brasnyó..., de ők is valamennyien a *Híd* munkatársai is lettek, sőt hárman közülük főszerkesztő-szerkesztői posztot is betöltöttek.

Ahogy a *Híd*-nak megvan a maga története, mára megvan a Tanyaszínházunknak is. Immáron részletesen könyvbe is foglalva. Czérna Ágnes hat éve Londonban élő kanizsai esztétának köszönhetően, aki egykori „tanyásként” maga is tagja volt a hivatásos, de zömmel mégiscsak műkedvelő társaságnak, és aki vette a fáradságot, hogy mint arra a kérdésre válaszolva, miért tartotta fontosnak a Tanyaszínház történetének megírását, ezt nyilatkozta: „Mindannyian tudjuk, mennyire fontos a Tanyaszínház, milyen nagyszerű munkát végez. Nemcsak varázslatos és művészileg magas színvonalú az, amit a tanyások minden évben véghezvisznek, hanem emberpróbáló és közösségkovácsoló is.”

Lehet, hogy közhelynek tűnik a „közösségkovácsoló” kifejezés, de mi, akik több mint harminc éve követjük a Tanyaszínház útját és értékeliük előadásait – mondunk jót és néha kevésbé jót is – egyet bizonyosan tudunk:

nincs e bácskai és bánági rónaságban ember, aki ne hallott, vagy ne látott volna legalább egy, de nyilván több előadásukat is. (Hogy a Közép- és Nyugat-Bácska régió miért marad ki a turnéikon, válaszolják meg a szervezők.)

A könyvnél maradva: már a bevezetője jelzi, hogy a Tanyaszínház a kőszínházi rendszerén kívül eső – s ennél fogva „alternatív” jelenségű –, amely a Kárpát-medencei színházi struktúrában is „periferikus sziget”, de mégis a színházi szervezethez is több szálon kötődő része. Sőt ható tényezője az egyetemes magyar művészeti és kulturális felépítménynek. A fellelhető írásos dokumentumok, publikált vagy kéziratok kritikák, jegyzetek, naplók mentén halad, abból igyekeznek szemünk elé tárni az egészet. És ezt sikerrel teszi. Szerzőnk több mint háromszáz cikket, interjút, tudósítást, emlékeztést, szakmai véleményét... idéz, emellett pedig minden előadásnak megadja az aprólékos repertoári adatait, hogy még a vendégszereplések listáját és felbecsült nézők számát is. Ebből derül ki, hogy az elmúlt több mint harminc év alatt ennek a színháznak négy-öttszáz ezer nézője volt!

Az már talán a kiadó érdeme, hogy mindazt, amit Czérna Ágnes dokumentált, százharminc fotó (többnyire Dormán László és Mikus Csaba munkái) egészíti ki. Minden előadásról van legalább egy, de leginkább két-három fotó, s – megint csak nem mellékes – életképek: a szamarak vontatta sátoros ekhós szekértől kezdve a maskarásnak öltözött csalogatót szinte értetlenül bámuló gyerekekig, a tehéncsorda közé vegyülő színészekig, akiket a kislibákat védő gúnár sziszegve támad, egészen addig, hogy volt, amikor a házőrző kutya is végignézte az előadást.

Nem véletlenül mondtam bevezetőmben, hogy e könyv a Tanyaszínház almanachja, egy olyan gyűjteményes mű, amely a színház rengeteg művészi és személyes pillanatát örökíti meg. Közben elemez is: milyenek voltak a különböző színjátéktípusok a farce-tól és az iskoladramától a misztériumjátékon át Shakespeare vígjátékaiig, de láttuk Molière *A botcsinálta doktorát* és Goldoni *Két úr szolgáját*, Orwell társadalmi satíráját, az *Állatfarmot*... magyar romantikus mesedráma klasszikus darabját, Fazekas *Lúdas Matyiját*, Petőfi *János vitézét* vagy Molnár Ferenc *A Pál utcai fiúját*, továbbá Vörösmarty Mihály-, Móricz Zsigmond-, Illyés Gyula- és Weöres Sándor-darabot, de jugoszláv szerzőket is: Vlaho Stulli életképét, a *Nagyszájú Katát*, vagy a falusi tragikomédiát, Tone Partljič *Apám, a szocialista kulák* című nagyszerű előadását. S volt vajdasági magyar szerző is: Kopeczky László *Csámpáskirálynője* és a Soltis Lajos–Hernyák Györgykettős misztériumjátéka – a szerző szerint kivételesen jó – *Csantavéri passiója*, vagy éppen idén, aminek már csak a meghívója kerülhetett a könyvbe, Ferenc Judit *Különös ajándéka*. S a könyv azt is érzékelteti, hogy melyek voltak a tanyaszínházi csúcspontok a *Holdbéli csónakos*, vagy a *Szentivánéji álom*,

a *Don Quijote*, vagy éppenséggel a múlt évi *Hegedűs a háztetőn*. S a jó, vagy éppenséggel nagyszerű színészi alakítások értékelése sem maradt ki a kötetből: Kovács Frigyes (Holdbéli csónakosa) Földi László (Don Quijotéje) és Hernyák György az egyfelvonásosokban, majd Ábrahám Irén Nagyszájú Katája, Soltis Lajos szocialista kulákja, Szőke Zoltán és Szántó Valéria kettőse a *Csongor és Tündében*, Magyar Attila alakítása a *Vásári komédiában*, Kálló Béláé az *Állatfarmban*, Nagypál Gáboré Kárpáti Péter vásári játékában, az *Országalmában*, Balázs Ároné, Mezei Kingáé és Szorcsik Krisztáé az erotikus komédiában, a *Velencei nőben*, Kőrösi Istváné és Ferenc Ágotáé a *János vitézben*, Elor Emináé *A windsori víg nőkben*, Béres Mártáé a Nemecek Ernő fiúszerepben *A Pál utcai fiúkban*, vagy a bravúros Tevje – Vukosavljev Iván alakítása – a *Hegedűs a háztetőn*-ben. Mind-mind emlékezetes, a közönség emlékezetében megmaradt jó színészi alakítások. És akkor még nem is szóltunk Soltis Lajos több mint tíz rendezéséről, de a rendezőként is többször jeleskedő Hernyák Györgyről, Kovács Frigyesről, László Sándorról és az utóbbi években Puskás Zoltánról.

Többeket az említett nevek közül a szerző meg is szólaltat kötetében, akik teljes őszinteséggel vallanak többek között arról, hogy milyen fontos a színész számára, ha valóban jól érezheti magát a saját szerepében és – ami kőszínházban nem mindig adatik meg – önfeledten játszhat, improvizálhat is, ha úgy érzi, a közönség „fogja” a figurát. De talán érdemes idézni Nánay István magyarországi színikritikus egy gondolatát is: „Megbocsáthatatlanul szakmaiatlannak tűnik megállapításom, de vállalom: a magam fajta kritikus sem azon tűnődött, hogy mit és milyen előadást látott, mert az volt mindennél fontosabb, hogy a színház összehozott s egy estére-éjszakára összetartott bennünket... ezért ha tehetem, vissza-visszatérek Kavillóba vagy a vándorlás más helyszínéire.”

Czérna Ágnes könyve valójában velünk, olvasókkal is ezt teszi: előadásokat idéz fel, színészi alakításokat juttat eszünkbe, hangulatokat elevenít föl, véleményeket citál... s impozáns mennyiségű bibliográfiai adatot rögzít a Tanyaszínház indulásától, 1978-tól napjainkig.

A legvégén pedig egy szerény javaslat a társulat vezetőinek: vegyék kézbe Szenteleky Kornélnak a *Műkedvelők* és a *Jakab álma* című népszínmű attitűdű egyfelvonásosait. Gerold László írja *Drámakalauz*ában: „...meglepetéssel tapasztaljuk, Szenteleky mennyire otthonos mind a falusi élet körülményei között, mind pedig a népi humor világában.” Ezt a véleményt erősíti meg Bori Imre is Szenteleky monográfiájában. Talán ezekből a vígjátékokból is jó hazai előadás kerekedhetne, amely egy estére a szerzőt is visszahozhatná egykori falujába és környékére.